

KÖNYVSZEMLE

Szögi László – Varga Júlia: *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története. I. rész: A Báthory-egyetemtől a Kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872.* Szeged, 2011, Szegedi Egyetemi Kiadó, 385 oldal

A Szegedi Tudományegyetem közismerten úgy jött létre, hogy az 1872-ben Kolozsvárt alapított Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet – miután 1919-ben a román hatóságok katonai segédlettel bezárták, épületeit és felszerelését „átvették” – a magyar kormány országgyűlési határozattal 1921-ben Szegeden telepítette le. Igaz ugyan, hogy az 1940-es bécsi döntést követően a Ferenc József Tudományegyetem visszatelepedett Kolozsvárra, de ez csak részben felel meg a tényeknek. Valójában újraszervezték a kolozsvári egyetemet, s a szegedi professzoroknak is pályázni kellett az itteni tanszékekre. A szegedi egyetem is megmaradt, s Horthy Miklósról elnevezve tovább működött. Úgyhogy jogosan tekintheti magát az 1872-ben alapított második magyar egyetem szellemi örökösének. Újabban tovább léptek a szegediek, s már az 1581-ben létesített kolozsvári Báthory-egyetemig vezetik vissza múltjukat. Ezt 2007. július 9-én a Szegedi Tudományegyetem szenátusa határozatban is kinyilatkoztatta. Az egykori magyar egyetem helyiségeiben működő Babeş–Bolyai Tudományegyetem is egyre gyakrab-

ban tekint vissza nem csak 1872-ig, hanem 1581-ig is. S föltétlenül megemlíten-dő, hogy a Báthory István által 1579-ben alapított, 1581-ben egyetemi rangra emelt tanintézet leghűbb – s talán legjogosultabb – örökösének sokáig a piaristák vezette kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium számított. Ezt az 1948-as államosításkor felszámolták, diákjait elhelyezték, s az épületben tanítóképzőt nyitottak. Ebből aztán 1959-ben újra elméleti középiskola lett, mely magáénak vallotta a több száz éves múltat – nyilván az épület kapcsán. Az egykori 11-es, majd 2-es számú Matematika–Fizika, jelenleg Báthory István Elméleti Líceum számon tartja és rendszeresen megünnepli az 1579 óta működő katolikus tanintézet évfordulóit, ápolja nagy tanárai és tanítványai emlékét.

A Szegedi Tudományegyetem nem csak kinyilatkoztatta eredetét, hanem az ország két leghivatottabb szakemberét is felkérte az egyetemtörténet kidolgozására. Ez előreláthatóan két-három részből fog állni, most az első kötet jelent meg, mely a kolozsvári 1872-es egyetemnyitásig tárgyalja az intézménytörténetet.

Az ízléses kivitelezésű, színes képekkel illusztrált kiadványt Szabó Gábor rektor előszava vezeti be. Ebben áttekinti az egyetem előtörténetét, majd rámutat: „A hazai és európai felsőoktatás területén zajló nagy átalakulási folyamatokban az egyetemek részéről felerősödött a törekvés, hogy az élesedő versenyhelyzetben egy olyan új arculatot alakítsanak ki, amely megkülönbözteti és elhelyezi őket az egyre tömegesebbé váló felsőoktatási intézmények sorában és versenyében. Az identitás újrafogalmazásához, a jelen értékeléséhez és a jövő irányának, feladatainak meghatározásához szükséges a múlt feltárása, a szellemi gyökökhez való visszanyúlás. Ezért volt fontos a szegedi egyetem számára jelen kiadvány megjelentetésének szorgalmazása és támogatása.” A kötet törzs-része két egységre oszlik. Az első maga az intézménytörténet, a második az erre vonatkozó dokumentumgyűjtemény. Az angol nyelvű összefoglaló után forrás- és irodalomjegyzék, valamint névmutató következik.

A nyolcfejezetes történelmi rész nagyobbik, 1848-ig terjedő korszakát Varga Júlia dolgozta fel. Hat periódust különböztet meg, s mindegyiknél a társadalmi-politikai vonatkozásokkal kezdi a betájolást. Aztán rátér az intézményi keretekre, az oktatási rendszerre, a tanári karra, az akadémia diákságának jellemzésére. Ez utóbbi különösen nehéz feladat, mert a névsorok egy része – legutóbb 1956-ban! – elpusz-

tult. Úgyhogy közvetett forrásokból kell vagy helyreállítani, vagy kikövetkeztetni a diáklajstromot; ennek alapján megállapítani a létszámot, a diákok társadalmi helyzetét, földrajzi származását, nemzetiségi megoszlását, sőt pályaválasztását is.

Az első fejezetben az 1579-ig terjedő tanügyi fejleményekkel ismerkedhetünk meg: az első magyar egyetem-alapításokkal, a szerzetesi iskolákkal, a reformáció hatásával és a protestáns kollégium-típusú intézetekkel.

A második fejezet tér rá a – jelenleg vitát kiváltó – tárgyra, a Báthory-egyetem (akadémia) kérdésére. Itt a tridenti zsinattal kezdődő katolikus megújulásból és a jezsuita rend iskolapolitikájából indul ki, majd a rend erdélyi letelepedési folyamatát részletezi. A Báthory István-féle gimnázium-, majd akadémia-alapítást a teljes szakirodalom felhasználásával mutatja be. Szól a legjelentősebb itt működő tanárokról, ezek képzettségéről, könyvtárukról, a jezsuita oktatási rendszerről. Nem térhet ki a 2006 óta ismételten vitatott kérdés elől: egyetemnek tekinthető-e az 1581-ben fejedelmi alapítólevéllel létrehozott tanintézet. Hiszen a legfőbb megerősítés, a pápai végül is elmaradt. De még az intézetnek egyetlen diák részére kibocsátott diplomája sem került elő. Ez a Balázs Mihály szegedi professzor kezdeményezte vita, napjainkig, sok hozzászólást eredményezett. Kötetünk szerzője szerint „Róma valószínűleg tudomásul vette

Báthory akadémia-alapítását, és látott jövőt az intézmény további fejlődését illetően, de egyelőre várakozó álláspontra helyezkedett. Nem tudjuk már meg, hogy később megérkezett volna-e a pápai megerősítő oklevél, mivel később erre már nem volt lehetőség, de ennek elmaradása semmiképpen nem minősíti az intézmény egyetemjellegét”. Tény, hogy ez az intézmény csak nagyon rövid ideig, megszakításokkal működhetett: 1581–1588, 1595–1603, és új helyiségekben 1603–1605 között. Egyik alkalommal sem volt elég ideje kifejlődni. Mellette 1583-ban létesült egy szintén Báthory alapította Pápai-királyi Szeminárium is, melynek alapítólevelét ténylegesen kibocsátotta XIII. Gergely pápa. Ez a papképzést szolgált, s külön kétemeletes épületet húztak fel részére. A szerző foglalkozik a jezsuiták hittérítő tevékenységével is, s rámutat ennek a protestánsok szempontjából ellenséges hatására. A diákok közül főleg azokról sikerül pár adatot felkutatni, akik osztrák vagy más egyetemeken folytatták tanulmányaikat. Részletesen tárgyalja a jezsuiták ismételt kiutasításának körülményeit. Az akadémia jelentőségét egyrészt abban látja, hogy Erdélybe is eljuttatta a legkorszerűbb tudásanyagot, másrészt felrázta az itteni katolicizmust.

A tanintézet 17. századi történetét eddig alig-alig tárgyalták, szinte megfeledkeztek róla. Ez a protestáns kollégiumok, mindenekelőtt a Bethlen Gá-

bor alapította Gyulafehérvár–nagyenyedi akadémia virágkorának időszaka. A szerző nemcsak az ismert tényt közli, hogy Bethlen 1615-ben visszadatta a katolikusoknak a kolozsmonostori templomot, s megtúrta ott a jezsuitákat. Kiderül, hogy „a rend 1618-ban újra megnyitotta tanintézetét, amely a fejedelemség korában végig az erdélyi katolikusok legjelentősebb iskolája volt.” Az akadémiai tárgyakat ugyan nem oktathatták, de hatosztályos gimnázium működött két internátussal (nemesi konviktus, szeminárium). A Mária-kongregáció fennmaradt anyakönyve alapján még az évi százfős diákság összetételét is vizsgálni lehet. 1659-ben a török–tatár pusztítások elől a gimnázium beköltözik a falaktól védett Kolozsvárra, s a Belső Torda utcában imaházat is fenntart. E korszak tanítványai is szép számmal folytatták tanulmányaikat Kassán, Nagyszombaton vagy éppen Bécsben, Rómában. A korszak jelentőségét így összegzi a szerző: „a kolozsmonostori-kolozsvári gimnáziumuk révén a jezsuiták megőrizték és fenntartották a katolikus oktatás folytonosságát, amely lehetővé tette, hogy ezen a biztos alapon a megváltozott körülmények között a 17. század végén újra megszervezzék a katolikus felsőfokú képzést, és újraindítsák kolozsvári akadémiajukat”.

A 18. századi Jezsuita Akadémiát tárgyaló negyedik fejezet a legterjedelmesebb, hiszen ez a tanintézet legvi-

rágzóbb és legjobban dokumentálható korszaka. Erdély betagolódik a Habsburg-birodalomba, s a katolikusok egyszerre kedvezményezett helyzetbe kerülnek. Ugyanakkor a protestánsokat mind több korlátozás sújtja. A katolikus restaurációt a jezsuiták vezetik. 1693-ban a reformátusok kénytelenek átadni nekik óvári templomukat, az unitáriusok pedig a mellette lévő kolostort iskolaépületül. A jezsuita tanintézet itt épül ki. 1698 novemberében már az akadémiai tagozatot is beindítják, s „universitas”-ként emlegetik. A bölcsészeti kar után 1712-ben a teológiai fakultást is megnyitják. A szűknek minősülő kolostorépület helyett a század első évtizedeiben a Farkas és Torda utcák kereszteződésénél barokk templomot, épületegyüttest emelnek a rend és diáksága részére. Díszes barokk épületet kap a nemesi konviktus és a szeminárium. Van papírmalmuk, könyvnyomdájuk és gyógyszerárjuk is. A tanári kar, a képzési rendszer és módszer bemutatása után különösen a diáktársadalomról tudunk meg sokat. Ez a kezdeti évi 100 diákról 500 körülire emelkedik. A továbbtanulók Nagyszombat, Bécs, Kassa, Róma, Olmütz egyetemlein és akadémiaín tűnnek fel. A diákok nemzetiségi megoszlásáról szólva a szerző utal rá, hogy a század valamennyi görög katolikus püspöke és egy román származású római katolikus püspök is Kolozsvárról indult. Az erdélyi román világi értelmiség itt szervezte alapműveltségét.

Az intézet történetének újabb szakasza kezdődik 1773-ban, amikor XIV. Kelemen pápa felosztatja a jezsuita rendet, s ezt Mária Terézia is jóváhagyja. A királynő ezután egyetemmé szeretné fejleszteni a kolozsvári intézetet, de a felekezetek vezetői e téren nem tudtak egyezsége jutni. Úgyhogy az uralkodó 1774-ben megveteti egy jogi, 1775-ben egy orvosi kar alapját néhány tanszékkal. A bölcsészeti kart, a gimnáziumot, valamint a templomot és a bentlakásokat 1776-ban a piarista rendre bízta. Erről 1778-ban alapítólevelet is kibocsát. A hittudományi kart már 1778-ban beszüntetik, mert a papképzést áthelyezik a gyulafehérvári püspöki szemináriumba. Ez a korszak 1784-ben zárul le, amikor II. József eltörli az intézet egyetemi címét, s betagolja azt a birodalom akadémiai közé. A következő évben a két fiúnevelő intézetet is bezárátja. Ebben a tizenegy évben 55–143 között váltakozik a diáklétszám. A nagyobb számok a korszak elején fordulnak elő, úgyhogy a jozefinista reformok nem kedveznek az intézetnek.

A hatodik fejezet 1784-től 1848-ig tárgyalja a Királyi Akadémiai Líceum történetét. Ennek az 1790-es évekre kristályosodik ki a szervezete. Élén 1818-ig Kolozs vármegye főispánja, azután Erdély katolikus püspöke áll, vagyis olyan személy, aki nem avatkozik be az intézet belső ügyeibe, ezeket egy prodirektor irányítja. Ekkoriban a templom melletti két kollégiumépüle-

tet bérbe veszi a Kolozsvárra költöző Gubernium, viszont felhúzzák a Farkas utcai kétemeletes tömböt 1817–1821 között. A gimnáziumot és az előkészítő jellegű bölcsészkart a piaristák vezetik, az egyre bővülő jogi fakultáson és az Orvos-sebészi Tanintézetként önállósuló orvosi karon világiak tanítanak. Itt a szerző csak az „akadémiai” karokkal foglalkozik, azok tanzségeit, tanárait mutatja be, diákságát vizsgálja. A három karon 30–360 között váltakozik az évi népesség, általában növekvő a tendencia. Különösen a bölcsészeten érezhető ez. A jogi karra csak a bölcsészlet elvégzése után, az orvosira e nélkül is be lehetett iratkozni. A jogi és orvosi kar tulajdonképpen állami intézménynek számított, s minden felekezet részére nyitva állott, tanáraik közt is akadt protestáns. Kétségtelen, hogy a jogi képzés itt sokkal alaposabb volt, mint az egy tanárra épített református kollégiumok melletti jogi tanfolyamon. Részletesen megismerhetjük a hallgatók társadalmi, területi, nemzetiségi-vallási összetételét, néhol csak töredékes adatok alapján. A kolozsvári diákság 88 %-a erdélyi származású, ezen belül 41 %-ot a megyékből jövők, 38 %-ot a székelyföldiek, 9 %-ot a szászöldiek tesznek ki. A pályaválasztás-továbbtanulás során az egyházi karrier vezet, van, aki az orvosi, jogi, bányamérnöki pályán akar érvényesülni. Erdélyben a gyulafehérvári szemináriumot választják a legtöbben, Magyarországon területén is a papnevel-

dék a célintézmények, de néhányan eljutnak Bécsbe, Páviába, Lipcsébe és Jénába is. Itt szintén utalást kapunk az intézet szerepére a román értelmiség nevelése terén.

Szögi László jegyzi a következő két fejezetet. A rövid VII. fejezet *Az erdélyi egyetem alapítására vonatkozó tervek 1848-ban* címet viseli. Ebben a korszak román és magyar politikusainak egyetemmel kapcsolatos nyilatkozatait összegzi. Wesselényi Miklós és Teleki László a katolikus líceumot szeretne volna egyetemmé „kiegészíteni”, Szabó József orvostanár viszont a Kolozsvári Híradóban közölt vezércikkében azt javasolja, hogy a város három felekezeti tanintézetéből (unitárius, katolikus, református) fejlesszék ki az egyetemet. E sorok írója egy tanulmányában (*A szent szabadság oltalmában* című kötet. Kolozsvár, 2000, EUE, 19.) rámutatott, hogy két felekezet támogatta ezt a tervet, de az unitáriusok ellene nyilatkoztak, mert nekik a kolozsvári volt az egyetlen főiskolájuk, ahol a papképzés is történt.

A VIII. fejezet 1872-ig eredezteti az erdélyi felsőoktatás történetét. Először a külföldi egyetemjárást tárgyalja, mintegy érzékeltetve, hogy mekkora szüksége volt már Erdélynek egy tudományegyetemre. 1850 és 1872 között a Habsburg Birodalom egyetemein és főiskoláin 1846, azokon kívül (német, holland, svájci, angol, francia egyetemek) 815 erdélyi és partiumi diák folytatott tanulmányokat. Még Kolozsvár

és Szeged fiataljainak egyetemjárását is összeveti egy táblázatban. Az eredmény meglepő: 1351–1919 között 956 kolozsvári és 657 szegedi fiatal peregrinusról maradtak fenn adatok. A két város művelődéspolitikai szerepét ismerve az ember jóval nagyobb eltolódást várna Kolozsvár javára.

A továbbiakban Bécs neoabszolutista tanügyi politikájával ismerkedünk meg, majd ennek kihatásával az egyes intézmények életére. A forradalom alatt a jogakadémiák beszüntették a tanítást. 1851 augusztusában Bécs elrendelte egy nagyszebeni és egy kolozsvári állami jogakadémia felállítását. Az előbbi az evangélikus jogtanfolyamból létre is jött. 1852-ben a kolozsvárinak is hat tanszékére hirdették meg a pályázatot, de végül megnyitása éppen az erőltetett német tannyelv miatt elmaradt. Az önkényuralom enyhültével az 1863-as erdélyi országgyűlés határozata értelmében került sor a kolozsvári magyar tannyelvű Királyi Jogakadémia megnyitására 1863 decemberében. Ez aztán egyenletesen fejlődött, 1866-ban már négy évfolyamos lett. A románok hol a bécsi tanügyi kormányzattól, hol az Erdélybe látogató uralkodótól kérték egy román tannyelvű egyetem vagy legalább jogakadémia felállítását. Az 1860-as évek közepén már saját erőből akartak jogakadémiát létesíteni. Az Orvos-sebész Tanintézet tulajdonképpen fennakadás nélkül egyre rangosabb tanári karral működött 1872-ig, az 50-es évek

második felében átmenetileg a német-latin előadási nyelvet alkalmazta néhány tanár. 1870-ben már négyéves a tanulmányi idő. A joghallgatók száma évente 150–250, a sebészeti hallgatóké 5–23 között mozgott. Mindkét intézet alapot képezett a megnyitandó tudományegyetem számára. A szerző még felemlíti, hogy már az 1850-es évek végén felmerül egy kolozsvári gazdasági egyetem iránti igény. 1868-ban ténylegesen megnyílik egy akkor még középfokúnak számító Mezőgazdasági Tanintézet Kolozsmonostoron.

A VIII. fejezet utolsó oldalai a kolozsvári tudományegyetem létrehozásához vezető mozzanatokot veszik számba: kezdve a Jogakadémia és az Orvos-sebész Tanintézet tanárainak 1867. októberi javaslatától Eötvös József 1870. áprilisi törvényjavaslatán át az 1872. október 12-én szentesített XIX. törvénycikkelyig. „Báthory István erdélyi fejedelem 1581-es kezdeményezése után 291 évvel, végre valóban létrejött Erdély hivatalosan elismert magyar tudományegyeteme” – összegez a szerző.

A könyv 80 lapos forrásgyűjteménye elsősorban dokumentumokat tartalmaz, de van közöttük két emlékiratrészlet is Apor Péter és Jósika Miklós tollából. A 31 tétel az 1580-as Báthory-féle első alapítólevéltől az 1872-es egyetemi törvénycikkelyig terjed. A régebbiek eddig csak latin nyelven voltak elérhetők, itt mindegyiket magyar fordításban közlik. Olvashatjuk Szabó Jó-

zsef 1848-as újságcikkét és Mátrai Ernő 1871-es röpiratának is lényegesebb megállapításait.

A szerzők mondhatni a teljes egyetemtörténeti irodalmat felsorolják, s a forrásokat is külön jegyzékbe szedik. Két értékes forráskötetet a jezsuita tanintézet 1641–1773 közti és a Királyi Líceum 1784–1848 közötti diáknévsoraival Varga Júlia tett közzé 2000-ben, illetve 2007-ben. Szögi László meg a külföldi peregrinációt feldolgozó kötetek sorának szerzője.

Szögi László és Varga Júlia kötete adatgazdagságával, módszeres feldolgozásával példamutató. Hiányt pótol. Mert kolozsvári viszonylatban eddig a jezsuita-piarista tanintézetnek hiányzott leginkább egy átfogó története. Erdélyi Károly még a millenniumkor készített egy összefoglaló tanulmányt, aztán Biró Vencel és Veress Endre számos rész tanulmányt tett közzé, újabban Lukács Lászlónak jelentek meg forrásközleményei, s a román szakirodalom is hozzászólt a kérdéskörhöz. Ezek eredményeit most kapjuk kézhez összegezve.

A kötet egész célirányosságával kell azonban vitatkoznunk. A hatalmas anyag átfogó ismeretében az egész történeti láncolatot – főleg az első fejezetek szerzője – úgy építi fel, hogy abból kiderüljön: itt 1581-től kezdve szinte szervesen, az 1872-es egyetemalapításig ugyanaz a tanintézet működött, végig az egykori Báthory-egyetem örököseként. Minden korszakban különö-

sen a felsőoktatásra utaló mozzanatokat emeli ki, s azokat – érzésünk szerint – felfokozott jelentőséggel is tárgyalja. Az 1605-ben lezáruló első korszak feldolgozását még kiegyensúlyozottnak tartjuk, s az egyetem rangját illető vélekedést lehetséges álláspontnak tekintjük. A kolozsmonostori gimnázium korszakáról eddig még nem született ilyen alapos összefoglalás. Az 1698-as újbóli akadémia-nyitástól érezzük az arány eltolódását. Innentől a szerző már nem az egész tanintézetet vizsgálja, hanem annak főleg akadémiai tagozatát, a bölcsészeti és a teológiai kurzust. Az 1770-es évek közepétől meg egészen az „egyetemi” karokra, a bölcsészeti, jogi, orvosi oktatásra koncentrálnak. Ha a 17. században a gimnázium is megfelelt a folyamatosság biztosítására, most miért nem viszi tovább a teljes intézettörténetet. Szabad-e a gimnáziumi képzést elszakítani a bölcsészeti tagozattól? Ami a jogi képzést illeti, az kétségtelenül rangosabb volt a protestáns jogi kurzusoknál. Az itt szerzett diplomával már tisztviselői állást lehetett elfoglalni vagy a marosvásárhelyi Királyi Táblánál folytatott gyakorlatság és ügyvédi vizsga letétele után jogi gyakorlatot lehetett kezdeni. A tanulmányok tényleges befejezéséhez azonban még vagy két évet kellett végezni a pesti egyetemen. Csak ott lehetett doktorálni. Az orvosi kar, illetve az Orvos-sebészeti Tanintézet meg az erdélyi nyomasztó orvoshiány következtében jött létre, s az addigi céhrendsze-

ren belüli sebészképzést emelte magasabb szintre. A két-három év alatt képzett sebészmesterek/polgári sebészek mégis csak tudományos alapismeretekkel rendelkeztek, sokszor orvosdoktorok segédeként működtek. Tudásuk azonban távol állott a diplomás orvosokétól, akiknek a maguk rendjén külön le kellett tenniük a sebészmesteri, szülész- és szemészesteri vizsgákat is. A pár hónapos bábatanfolyamok tanárai ismételtelen arra panaszkodtak, hogy a kurzusra jelentkező falusi asszonyok írástudatlanok. Jellemző, hogy az Orvos-sebészi Tanintézetbe nem kellett bölcsészeti tanulmányokkal, vagy 1850 után érettségivel rendelkezni a jelöltnek. Ha ennek végzettje egyetemen akart tovább tanulni, az érettségi bizonyítványát is kérték. A tanintézet diplomái csak Erdélyben voltak érvényesek.

Az 1872-es egyetemalapításkor nem utalnak mint előzményre a katolikus tanintézetre vagy az abból kinőtt Orvos-sebészi Tanintézetre, illetve az újjáalapított jogakadémiára. Ez utóbbiakat megszüntnek nyilvánítják, de lényegében magába olvasztja őket az egyetem. Nem csak úgy, hogy tanáraik nagy része bekerül az egyetemi oktatók közé, hanem a diákokat is átveszi, például a sebészeti kurzusra beiratkozottakat még e minőségben segíti diplomához három éven át. A bábatanfolyamok rendezését is folytatja. S nem utolsósorban a jogi kar a korábbi akadémiai termekben, s az orvosi is a volt

tanintézeti helyiségekben működik tovább. Ezek egy része éppen az 1821-ben befejezett Farkas utcai épületben volt. A piarista kisdiakok be-bekucskáltak a földszinti termekbe, ahol a sebésznövendékek boncolni tanultak. Még sem mondhatjuk, hogy csak ennek az egyetlen, ekkor már feldarabolódott intézménynek az örököse a kolozsvári egyetem. Érzésünk szerint magába olvasztotta az akadémiai tagozattal rendelkező nagy erdélyi protestáns tanintézetek, kollégiumok hagyományrendszerét is. Mindenekelőtt a kolozsvári unitárius és református kollégiumokét, a marosvásárhelyi, nagyenyedi és a székelyudvarhelyi református tanintézetekét. Ezek 1849-ig, sőt azután is főiskolaként működtek. A hagyományos bölcsészeti tanfolyam mellett, mely az 1850-es években beolvadt a középiskolába, fenntartottak jogi és teológiai tanfolyamot, néhol tanítóképzőt is. Ezekre kötetünkben éppen utalás történik a körkép, az összehasonlítás kedvéért. Sokszor a reformátusok jogtanára versenyzett az állami jogakadémiáéval. Kolozsvárt az első református kollégiumi jogtanár 1733-tól Huszti András volt, az 1820-ban beiktatott professzort, Tunyogi Csapó Józsefet már 1832-ben tagjául választotta az akadémia. Az Unitárius Kollégiumban évtizedekig tervezték a jogi tanszék felállítását, alkalmilag egyik-másik tanár meg is hirdetett ilyen jellegű előadásokat, de a jogi tanfolyam csak 1847-ben létesült Mikó

Lőrinc tanári beiktatásával. Egy év múlva meg is szűnt. Úgyhogy az unitárius fiatalok túlnyomó többsége a Királyi Líceum jogi tanfolyamán szerezte diplomáját. Az önképzés kapcsán a református kezdeményezésekről olvashatunk, de a legkorábbiról, az 1829-ben szervezkedő unitárius Baráti Kör-ről, s annak *Barátság Lánca* című kéziratot gyűjteményéről, majd az 1834-től összeállított *Reményről* és az 1839-től kinyomtatott *Remény-köte-*

ve: ha az egyetem előtörténetéről teljes képet akarunk nyújtani, akkor bővebben fel kell térképezni a protestáns előzményeket is.

Varga Júlia és Szögi László kötete a szakirodalomnak föltétlenül nyereség. Főleg a kolozsvári, s ezzel az összmagyar tanügyi történet egy igen jelentős szegmentumát dolgozták fel. Szeged ezt magáénak tekinti. Reméljük, Kolozsvárt is hivatalosan csatlakoznak ehhez a múlthoz.

Gaal György

Sipos Gábor: *Reformata Transylvanica. Az erdélyi refomátus egyház 16–18. századi történetéhez.* Kolozsvár, 2012, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 358 oldal

A kötet Sipos Gábor egyháztörténeti tanulmányait tartalmazza. Sokan ezt hallván, jól begyakorlott mozdulattal legyintenek: hát, az is tudomány? Érthető, bár nem elfogadható ez a legyintés. Miért érthető? Azért, mert a református egyházban az egyháztörténelem, mint különálló tudomány, látványos jelenségként, nem igazán robbant be a történelemtudomány területére. De talán nem is kellett, hiszen ott van a történettudomány minden félrecsúszott nyakkendőjében, hogy a költő szavaival éljek. Lépten-nyomon belebotlik a történész a legtöbb téma kapcsán, mert valamikor régen nem a francia forradalom szellemében szervezték meg a társadalmi, politikai, sőt még a gazdasági életet sem, tehát az egyház mélyen

belenyúlott a közéletnek ezekbe a szegmenseibe. Érthető, mondom, ez az idegenkedés. Miért? Azért, mert, valljuk be őszintén, Erdélyben nem mindig és nem mindegyik egyháztörténész kényeztette és kényezteti el a történelemszektet szakszerű, minden próbát kiálló, nagyívű, szakállas alkotásokkal. Ezért pedig csak részben lehet az egyháztörténet-kutatást hibáztatni, legalább ekkora felelősség terheli az 1945-től 1989-ig terjedő időszakot is.

Az 1945 után bekövetkezett időszakban ezt a tudományágat szinte zárólag csak a Protestáns Teológiai Intézetben lehetett elsajátítani és művelni, esetleg az egyházhoz szorosan kapcsolódó egyetlen, tegyük hozzá: egyszemélyes intézetben, az egyház